

Łukaszewicz, Bohdan

Nakład "Mazura" szczycieńskiego w latach 1906-1914

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 51-59

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bohdan Łukaszewicz

NAKLAD „MAZURA” SZCZYCIENSKIEGO
W LATACH 1906—1914

Dotychczasowe opracowania dziejów szczycieńskiego „Mazura”, wydanego przed I wojną światową, posiadają charakter syntetyczny, chociaż nie zostały poprzedzone szczegółowymi opracowaniami monograficznymi. Brakuje pełnego, monograficznego ujęcia dziejów szczycieńskiego „Mazura” i jakkolwiek przy różnych okazjach wymienia się to pismo dość często, to jednak wzmianki te albo traktują „Mazura” jako jeden z elementów ruchu polskiego, albo też zawarte są w szerszych pracach, poświęconych innym zagadnieniom.

Jako pierwszy zajął się dziejami „Mazura” Władysław Chojnacki¹ i chociaż pismo to interesowało go jedynie w związku z omawianiem polskich akcji narodowo-uświadamiających na Mazurach przed I wojną światową — dał najpełniejsze i najlepsze opracowanie dziejów „Mazura”, mimo niewielkiego wykorzystania zachowanych roczników gazety.

Praca Chojnackiego stała się inspiracją późniejszych artykułów Tadeusza Cieślaka: *Pierwsze lata działalności czasopisma „Mazur”*² oraz *Dzieje czasopism pod nazwą „Mazur”*³. Pierwszy z wymienionych artykułów przedstawia w zasadzie jedynie problematykę badawczą i niewiele wnosi do wcześniejszych ustaleń Chojnackiego, tym bardziej że autor wykorzystał jedynie trzy pierwsze roczniki pisma. Późniejsza jest druga z cytowanych prac Cieślaka. Poświęcona jednakże dziejom różnych czasopism, ukazujących się pod nazwą „Mazur” w okresie od 1883 do 1939 roku, omawia, z uwagi na rozległość problematyki, dość skrótowo dzieje „Mazura” szczycieńskiego przed I wojną światową. Autor starał się jednak wykorzystać większość roczników „Mazura” i podjął polemikę z pewnymi ustaleniami Chojnackiego w odniesieniu do ogólnej oceny tego czasopisma. Ocenę „Mazura” powtórzył Cieślak w syntetycznym opracowaniu dziejów prasy polskiej na Warmii i Mazurach⁴.

W wymienionych wyżej pracach brak jednak ustalenia liczby czytelników „Mazura”, oraz nakładu, który jest niezwykle istotnym miernikiem oddziaływania pisma na odbiorcę. Celem niniejszego przyczynku jest uzupełnienie tej luki i przedstawienie, jak kształtował się nakład i odbiór „Mazura” szczycieńskiego przed I wojną światową.

¹ W. Chojnacki, *Polska akcja narodowo-uświadamiająca na Mazurach przed I wojną światową. Wybór materiałów źródłowych z lat 1910—1914*, *Zapiski Historyczne*, 1955, t. 21, z. 3—4, ss. 242—289.

² Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1957, nr 2, ss. 89—92.

³ *Rocznik Olsztyński*, 1959, t. 2, ss. 21—46.

⁴ T. Cieślak, *Prasa polska na Mazurach i Warmii 1718—1939*, Olsztyn 1964, ss. 103—121.

W dziejach „Mazura” w latach 1906—1914 — przyjmując jako kryterium osobę redaktora — wyróżnić można trzy okresy: lipiec 1906 — czerwiec 1907 (redaktor — Stanisław Zieliński); czerwiec — grudzień 1907 (redaktor — Hermann Falkenberg); luty 1908 — sierpień 1914 (redaktor — Kazimierz Jaroszyk)⁵.

Dla dwu pierwszych okresów brakuje bliższych przekazów źródłowych o odbiorcach i nakładzie pisma. Natomiast dla lat 1908—1914 istnieją raporty donosielskie Hermanna Falkenberga do dyrektora Prezydium Policji w Poznaniu — Zachera⁶ i one przede wszystkim stanowią podstawę próby ustalenia liczby odbiorców i nakładu „Mazura”.

Pierwszy redaktor „Mazura”, Stanisław Zieliński, obejmując placówkę szczywieńską otrzymał około 200 adresów ewentualnych odbiorców pisma⁷. Byli to, jak można sądzić, dawni czytelnicy „Gazety Ludowej”⁸. Uwzględniając egzemplarze rozsyłane bezpłatnie, należy nakład „Mazura” w pierwszym okresie szacować na około 500 egzemplarzy.

Roczna praca Zielińskiego na Mazurach nie przyniosła poważniejszych efektów. Pismo nie zdobyło większej liczby czytelników⁹, zaś ucieczka Zielińskiego, zagrożonego procesem prasowym, była poważnym zagrożeniem dla polskiej akcji; czytelnicy „Mazura” musieli stracić zaufanie do pisma, którego redaktor, mniący się rzecznikiem ludu mazurskiego, nie potrafił się dla tego ludu poświęcić¹⁰.

Brak informacji o nakładzie „Mazura” w okresie, kiedy pozostawał on pod redakcją Falkenberga, nie pozwala nawet na szacunkowe określenie wysokości nakładu i liczby abonentów. Wiadomo jednak, że krąg odbiorców, w porównaniu z pierwszym okresem, stale się zmniejszał, w listach do redakcji

5 Periodyzację tę usprawiedliwia dodatkowo fakt, iż Stanisław Zieliński i Kazimierz Jaroszyk w sposób odmienny realizowali obronę polskości Mazurów oraz propagandę narodo-uświadamiającą. Natomiast w okresie Falkenberga „Mazur” wymknął się spod kontroli inicjatorów pisma, reprezentując oblicze przeciwne dążeniom polskim (na temat „zdrady” Falkenberga por. W. Chojnacki, op. cit., ss. 253—255).

6 Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego, Zespół Politzei Präsidium Posen (dalej WAPP, PP), syg. 2794, vol. Acta betreffend die polnische Agitation in Masuren und Ttg. „Mazur”; Überwachung der grosspolnischen Agitation in Ostpreussen, syg. 2795.

7 M. Wańkiewicz, *Na tropach Smętka*, Warszawa 1958, s. 37.

8 W numerze 2 „Mazura” z 8 lipca 1906 roku pisano: „wszystkich czytelników dawniejszych gazet mazurskich, przede wszystkim «Nowin» [Śląskich] i «Gazety Ludowej» — prosimy o poparcie naszych usiłowań”. Odwoływanie się do czytelników „Gazety Ludowej” nie pozostało bez echa. Pisali oni do redakcji: „rad abonuję «Mazura» i nie mogę się doczekać list-karza [listonosza], i za Barkegom abonował «Ludową» i «Mazura» będą trzymał aż do końca życia — Karol Grzela” (Mazur, 1907, nr 2 z 6 I); „mnie po myśl nie było, jak «Ludowa» przestała wychodzić dla liczby czytelników” (Mazur, 1906, nr 36 z 4 XI).

9 Świadczą o tym wyniki wyborów styczniowych 1907 roku, kiedy to Gottlieb Labusz, kandydat Mazurskiej Partii Ludowej, której organem prasowym był „Mazur”, a jego redaktor sekretarzem i skarbnikiem — uzyskał zaledwie 247 głosów (W. Chojnacki, op. cit., s. 253; por. też T. Grygler, *Rozwój ruchu polskiego na Mazurach w latach 1902—1914*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1980, nr 3, ss. 321—350).

10 Na temat przyczyn i okoliczności ucieczki Stanisława Zielińskiego pisze W. Chojnacki, op. cit., s. 253; odmiennie nieco w szczegółach przedstawia tę sprawę T. Cieślak, *Dziesięć czasopism*, s. 26. Por. też artykuły prasowe z tego okresu: Pruski Przyjaciel Ludu, 1907, nr 17 z 28 IV; Gazeta Olsztyńska, 1907, nr 67 z 8 VI i 74 z 25 VI; Mazur, 1907, nr 65 z 21 VIII.

odmawiano nawet przyjmowania egzemplarzy gratisowych¹¹. Kłopoty finansowe i brak czytelników¹², a także zdecydowana akcja inicjatorów „Mazura” zmusiły Falkenberga do zaprzestania wydawania pisma¹³.

Dla trzeciego okresu istnienia „Mazura” (1908—1914) w literaturze podawane są następujące dane — wysokość nakładu: 1908 — 500 egzemplarzy, 1910 — 1000, 1911/1912 — 1500, 1913/1914 — 2000 egzemplarzy¹⁴. Liczbę abonentów szacuje się od 500 w 1908 roku do 2000 na przełomie lat 1913/1914¹⁵. Niestety, liczby prenumeratorów „Mazura” nie pokrywają się z nakładem, ponieważ nakład pisma był zawsze wyższy od liczby abonentów. Inspirator pisma, Antoni Osuchowski, zobowiązał w umowie Bernarda Miłskiego, od 1908 roku wydawcę „Mazura”, do bezpłatnego rozsyłania pod wskazane adresy określonej liczby egzemplarzy pisma¹⁶. Kazimierz Jaroszyk w końcu września 1908 roku pisał: „Dotychczas przybyło abonentów około 50. Zdaje się, że teraz osiągniemy tę liczbę, którą miał Zieliński”¹⁷. Liczba abonentów, choć systematycznie, wzrastała bardzo powoli. Można zatem dla roku 1908 przyjąć zarówno liczbę prenumeratorów, jak i wysokość nakładu na poziomie podobnym do okresu, kiedy redaktorem był Stanisław Zieliński.

Niewiele zmieniło się z początkiem 1909 roku. Jaroszyk pisał: „Sprawa idzie bardzo lichy. Zamiast polepszenia — pogorszenie nastąpiło od 1 stycznia. Nikła liczba abonentów wpływa zniechęcająco”¹⁸. Dopiero w trzecim roku pracy Kazimierza Jaroszyka na Mazurach nastąpiło znaczne zwiększenie liczby abonentów i nakładu pisma. Poczta rejestrowała w 1910 roku 405 prenumeratorów „Mazura”¹⁹. Utworzenie w Szczytnie związanego z „Mazurem” Banku Mazurskiego znacznie podniosło liczbę czytelników²⁰. Dlatego też możemy przyjąć dla roku 1910 liczbę prenumeratorów na ponad 400, zaś wysokość nakładu na 700 egzemplarzy.

11 Johann Gwiazda z Leleszek pisał do Falkenberga: „Ja proszę żeby mi więcej żaden «Mazur» nie był przysyłany, gdyż ja żadnego nie stalował, tak ja też go nie żądam —” (K. Nitsch, *Dialekty polskie Prus Wschodnich*, w: *Materyały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie*, t. 3, Kraków 1907, s. 470).

12 Gazeta Olsztyńska, 1907, nr 151 z 21 XII; Pruski Przyjaciel Ludu, 1908, nr 1 z 5 I.

13 W. Chojnacki, op. cit., s. 255.

14 Ibidem, s. 258. Niestety W. Chojnacki nie podaje źródeł powyższych danych. Liczby te powtórzył W. Chojnacki w *Sylwetkach mazurskich* zamieszczonych w tomie trzecim *Szkiców z dziejów Pomorza*, Warszawa 1961, s. 120.

15 A. Galos, *Stosunki polityczne na ziemiach polskich pod panowaniem pruskim w latach 1908—1914*, w: *Historia Polski*, t. III, cz. 2, Warszawa 1972, s. 712.

16 W. Chojnacki, *Polska akcja*, s. 255.

17 List K. Jaroszyka do E. Buchholza z 30 IX 1908 r. (J. Oblak, *Korespondencja Kazimierza Jaroszyka z Eugeniuszem Buchholzem*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1962, nr 3, s. 647).

18 List K. Jaroszyka do E. Buchholza z 10 I 1909 (ibidem, s. 649). H. Syska (*Scalone pogranicza*, Warszawa 1975, ss. 96—97) cytując rozmowę księdza Stanisława Zybarta (?) — współpracownika „Mazura” płockiego — z Kazimierzem Jaroszykiem, podaje, iż „Mazur” szczycieński w roku 1909 miał około 600 prenumeratorów i około 1000 egz. nakładu. Nie znajduje to potwierdzenia w materiale archiwalnym.

19 WAPP, PP, sygn. 2795, k. 20, Pismo landrata szczycieńskiego do Prezydium Policji w Poznaniu z 7 IV 1910.

20 List K. Jaroszyka do E. Buchholza z 16 XII 1910 (J. Oblak, op. cit., ss. 650—651). Zacher w liście do prezydenta rejencji olsztyńskiej z 10 X 1910 pisał: „mąż zaufania [Falkenberg] informuje, że rozpowszechnianie «Mazur» wzrasta. Niedawno wydawca «Ortesburger Zeitung» jeździł przez kilka dni po wsiach tamtejszej okolicy, aby zwerbować prenumeratorów. Jednakże w większości domów odprawiano go słowami: — owszem, gdybyście wydawali po pol-

Duże zmiany przyniósł rok 1911. O ile w pierwszych dwóch kwartałach „Mazur” ukazywał się w zmniejszonym nakładzie 500 egzemplarzy²¹, w trzecim kwartale tego roku nakład wzrósł do 1000 egzemplarzy²². Wraz z nasileniem się akcji przed wyborami 1912 roku, aktywizował się również „Mazur”, mimo że Jaroszyka odsunięto od spraw wyborczych. W czwartym kwartale nakład pisma wzrósł do 2000 egzemplarzy²³. Tak znaczny nakład podyktowany był z jednej strony zwiększeniem liczby gratisów, z drugiej zaś, na skutek agitacji Wilhelma Linki, Gottlieba Nickela, Karola Untermanna i Edwarda Zimmermanna wzrosła liczba prenumeratorów „Mazura”²⁴ do 1092 osób²⁵.

W 1912 roku, wraz z opadnięciem fali agitacji przedwyborczej oraz kontrakcją władz pruskich, zmniejszyła się liczba odbiorców pisma. Władze pruskie korzystając z listy prenumeratorów „Mazura” — posługiwał się nią Zenon Lewandowski w swych podróżach przedwyborczych — którą Falkenberg wykradł Lewandowskiemu i po zrobieniu odpisu przesłał do Prezydium Policji w Poznaniu, zaczęły przysyłać abonentom „Mazura” gadzinówkę „Pruski Przyjaciel Ludu”, co spowodowało rezygnację z dotychczas prenumerowanego „Mazura”²⁶.

Ostatnie półtora roku ukazywania się „Mazura” przed I wojną światową przyniosło nieznaczny wzrost liczby prenumeratorów²⁷. I choć „Mazur” prowadził ich werbnęk przy pomocy specjalnego agitatora²⁸, rencisty z Wielbaraka, który „zaopatrzony w legitymację podróżuje dla »Mazura« i za każdego zwerbowanego prenumeratora otrzymuje kwartalnie należność”²⁹ — wydaje się, iż Jaroszyk w tym czasie szukał nowych form propagowania sprawy polskiej — przy pomocy książek. Falkenberg pisał na ten temat: „istnieje wśród ludności duże zainteresowanie biblioteką. W ciągu trzech miesięcy 200 czytelników wypożyczyło 500 książek. Do tego trzeba doliczyć książki, które Jaroszyk bezpłatnie rozdaje. Rozdał do tej pory już 1000 egzemplarzy. W tym celu otrzymuje książki całymi skrzyniami; dzisiaj otrzymał także już 3 skrzynie i to z Lubawy —. Książki pochodzą z Warszawy, według oświadczenia Jaroszyka jakiś warszawski księgarz sprezentował 200 tysięcy egzemplarzy, ażeby je rozprowadzić w Niemczech —. Sam Jaroszyk się dziwi,

sku drukowaną gazetę — taką jak «Mazur» (WAPP, PP, syg. 2795, k. 34—35). Ponadto kierownictwo „Mazura” (Jaroszyk i syn Miłskiego) rozwinęli ożywioną działalność w celu zwiększenia liczby abonentów przez penetrację wsi (WAPP, PP, syg. 2794, k. 17, Raport Falkenberga z 27 I 1910).

21 WAPP, PP, syg. 2794, k. 73, Raport Falkenberga z 4 V 1911.

22 WAPP, PP, syg. 2794, k. 73, Raport Falkenberga z 25 IX 1911.

23 WAPP, PP, syg. 2794, k. 78, Raport Falkenberga z 16 XI 1911.

24 WAPP, PP, syg. 2794, k. 111—121, 167, Załącznik do raportu Falkenberga z 8 I 1912.

25 Z liczby tej 705 prenumeratorów pochodziło z powiatu szczecińskiego (por. niżej aneks). Ponadto „Mazur” docierał w pojedynczych egzemplarzach do sąsiednich rejencji Prus Wschodnich, a także do Westfalii, Nadrenii, Kanady (!) (Mazur, 1912, nr 41 z 22 V 1912).

26 WAPP, PP, syg. 2794, k. 107—108, Raport Falkenberga z 8 I 1912. Jeszcze wiosną 1911 r. prezydent rejencji olsztyńskiej rozważał ewentualność „ażeby każdemu prenumeratorowi «Mazura» przez jakiś czas dostarczać jeszcze «Pruskiego», jednakże na przeszkodzie stała niemożność zdobycia listy abonentów „Mazura” (WAPP, PP, syg. 2795, Pismo prezydenta rejencji olsztyńskiej do Zachera z 3 III 1911). W rezultacie w 1912 r. w wykazie miejscowości, do których wysyłany był „Mazur”, znajdujemy zaledwie 472 abonentów (WAPP, PP, syg. 2794):

27 List K. Jaroszyka do E. Buchholza z 24 II 1913 (J. Obłąk, op. cit., s. 655).

28 WAPP, PP, syg. 2794, k. 257, Raport Falkenberga z 26 XI 1913.

29 WAPP, PP, syg. 2794, k. 258, Raport Falkenberga z 11 XII 1913.

że drukowane łacinką książki znajdują tyle uznania, rozpowszechnianie tych książek nazywają »tajemną robotą« — spodziewają się po niej więcej pożytku niż po gazetach”³⁰. W połowie 1914 roku Falkenberg donosił: „Zapytałem Jaroszyka czy ich [prenumeratorów] jest z tysiąc. Zaprzeczył. Drukuje się go [„Mazura”] w nakładzie 2000. Przypuszczam, że jest około 500 prenumeratorów. Pozostałe egzemplarze rozsyła się jako materiał agitacyjny”³¹.

Fragmentaryczność zachowanego materiału źródłowego nie pozwala na dokładne przesłedzenie, jak kształtowała się w kolejnych latach liczba prenumeratorów i wysokość nakładu. Z przedstawionego jednakże materiału wynika, że „Mazur”, rozchodzący się głównie na terenie powiatu szczywieńskiego, osiągnął nakład najwyższy z polskich pism na Mazurach. Znaczne różnice między liczbą prenumeratorów a wysokością nakładu świadczą o dużej roli, jaką inspiratorzy pisma wyznaczali słowu drukowanemu. Falkenberg donosił z niepokojem, iż pismo „aczkolwiek powoli, systematycznie wzmacnia swój grunt. Zainteresowanie gazetą wzrasta. Wskazuje na to nadsyłanie korespondencji również przez takich ludzi, którzy języka polskiego już nie znają i po niemiecku do «Mazura» piszą. — Również z rozmów z Mazurami nabrałem przekonania, że «Mazur» zdobywa coraz więcej czytelników. Jeśli «Mazur» z obawy, albo oszczędności nie tak bardzo jest abonowany, to jednakże przechodzi z ręki do ręki i jest on — jeżeli nawet tylko jeden abonent w miejscowości się znajduje — przez wszystkich czytany”³².

Zachowany imienny spis prenumeratorów „Mazura” z powiatu szczywieńskiego w czwartym kwartale 1911 roku³³ zawiera 705 nazwisk abonentów ze 143 miejscowości powiatu szczywieńskiego. Przyjmując, iż liczba ludności polskiej tego powiatu wynosiła 61 584 osoby³⁴ — 1 egzemplarz przypadają statystycznie na ponad 87 osób, zaś pismo Jaroszyka docierało do blisko 50% miejscowości powiatu szczywieńskiego. Dane te potwierdzają, iż ostatnia polska akcja narodowo-uświadamiająca przed I wojną światową odbywała się na ograniczonym terenie³⁵. Jednakże wobec ofensywy niemieckiej, której propaganda obrzydzania wszystkiego, co polskie, graniczyła w latach poprzedzających wybuch I wojny światowej z obsesją, działalność „Mazura”, przynajmniej częściowo, neutralizowała poczyny pruskie³⁶.

30 WAPP, PP, syg. 2794, k. 263, Raport Falkenberga z 20 V 1914.

31 WAPP, PP, syg. 2794, k. 267—267 v, Raport Falkenberga z 13 VI 1914.

32 WAPP, PP, syg. 2794, Raport Falkenberga z 24 VIII 1909.

33 Por. aneks, s. 56—58 i mapkę po s. 56.

34 E. Romer, *Polacy na kresach pomorskich i pojeziernych*, Lwów 1919, passim.

35 W. Chojnacki, *Polska akcja*, s. 263.

36 J. Jasiński, *Gazety polskie na Mazurach i Warmii w latach 1842—1939 a problem świadomości narodowej*, w: *Historia prasy polskiej a kształtowanie się kultury narodowej*, Warszawa 1967, s. 58.

A N E K S
PRENUMERATORZY „MAZURA” W KOŃCU 1911 ROKU
Z TERENU POWIATU SZCZYCIEŃSKIEGO *

- AUGUSTOWO — 1: Martin Wyrwas;
 BABIĘTY — 5: Rud. Abratis, Jakob Gusek, Michael Milewski, Chr. Ornowski, Gottlieb Siska; BARANOWO — 3: Chr. Bari, Adam Krschik, Josef Makowka; BORKI MAŁE — 2: Michael Marquass, Johann Zawallich; BORKI WIELKIE — 1: Gottlieb Utlich;
 CHAJDYCE — 1: Wilhelm Tulowitzki; CHOCHOŁ — 6: Adam Glass, Karl Glass, Friedrich Glinka, Fr. Glinska, Osygus, Aug. Weigel; CHWALIBOGI — 6: Wil. Binau, Gottlieb Czyszewski, Wilh. Miloschewski, Johann Papajewski, Adam Sadowski, Friedrich Sadowski; CIEMNA DĄBROWA — 1: Samuel Fidorra; CIS — 2: Wilhelm Burbulla, Wilhelm Kopatz; CZARKOWY GRĄD — 2: Michael Tareski, Karl Wiescholek;
 DĄBROWA — 5: Johann Bschela, Gottlieb Gownatzki, Gottlieb Gollan, Lumma, Gottlieb Skomroch; DĄBRÓWKA — 1: Johann Platzek; DĘBÓWKO — 3: Michael Freit, Gottlieb Linka, Friedrich Sussek; DŁUGI BOREK — 4: Samuel Gosdzinski, Johann Olbrisch, Johann Patz, Mich. Sakowski; DŁUGOPOLE — 1: Josef Borschewski; DYBOWO — 6: Fr. Gatzka, Ignatz Grabowski, Friedrich Lams, Gottlieb Leyk, Johann Nendra, Johann Zaremba; DYMER — 8: Josef Biermann, Bork, Gottlieb Borkowski, Wilhelm Chittka, Czudnuchowski, Jakubczik, August Jendrzeyewski, Kozik; DŹWIERSZTYNY — 5: Friedrich Fischer, Gottlieb Freyth, Jakob Kuss, Friedrich Kuss, Friedrich Olschewski; DŹWIERZUTY — 10: Anton Dost, Anton Hämig, Aug. Kornalewski, Aloysius Lingenau, Franz Neuwald, Franz Romanski, Aug. Schönschadowski, Adolf Siska, Wilhelm Sobottka, August Wiczorek;
 ELGANOWO — 6: W. Bienert, Karol Bombek, Eduard Gesien, Herman Kolin, Friedrich Latza, Johann Weckweth;
 FARYNY — 4: Wilh. Dorka, Nischik, Patz, Zawallich; FRĘCKI — 3: L. Labusch, Gottlieb Mronga, Friedrich Schischitzig;
 GAŚIOROWO — 1: Gottlieb Lams; GRADY — 2: Franz Böhmke, Jul. Klein; GRODZISKA — 1: Karl Kraschewski; GROM — 4: Karl Opalka, Aug. Sontowski, Gottlieb Sontowski, Gottlieb Weiler; GRZEGRZÓŁKI — 6: Franz Almuss, Franz Bendisch, P. Gottlieb Borutta, D. Michael Krikowski, D. August Neumann, P. Friedrich Suchalla;
 JABŁONKA — 1: Spriewald; JANKOWO — 2: Adam Hatwich, Michael Plewka; JELENIEWO — 3: Samuel Kijewski, Fr. Topka, Gottlieb Zimmek; JEROMINY — 2: Johann Stefan, Samuel Stefan; JERŪTKI — 8: Gottlieb Gerstka, Gottlieb Gemballa, Karl Kizinna, Karl Matschey, Friedrich Tutas, Adam Waschik, Gottlieb Winkler, Gottlieb Zysk; JERUTY — 2: Wilhelm Sadowski, Michael Warpinik; JESIONOWIEC — 2: Karasch, Jakob Rozowski; JULKOWO — 2: Michael Borchert, Karl Mingo; JURGI — 3: Franz Lipka, Wilhelm Lipka, Franz Lippek;
 KAŁĘCZYN — 7: Michael Erdmanski, Katzinski, Johann Latza, Bruno Meklenburg, Michael Pawellek, Wilhelm Popritzka, Skupsch; KASPRY — 2: Friedrich Jaspirski, Johann Makrutzki; KIPARY — 4: Jakob Bettsteller, Samuel Kocziki, Wilh. Layk, Mich. Rikowski; KLON — 3: Heinrich Bublitz, Michael Niesalla, Michael Nikolajczyk; KOBUŁTY — 10: Michael Bojna, Jak. Faltin I, Jak. Faltin II, Friedrich Geremin, Gustav Günther, Gust. Held, Fr. Klinbeck, Ad. Korzikowski, Wilhelm Kruschina, Gustaw Landau; KOBYŁOCHA — 7: Friedrich Bannasch, Johann Kraschinski, Gottlieb Kruska, Friedrich Losch, Samuel Nowoczyn, Johann Piplak, Jacob Platzek; KOLONIA — 6: Gottlieb Bednarz, Friedrich Domurath, Friedrich Rohde, Rud. Rohde, August Scheumann, Friedrich Sender; KOŁODZIEJOWY GRAD — 4: Wilhelm Kelbassa, Chr. Kowalczyk, Friedrich Lemberg, Friedrich Leschinski; KORPELE — 1: Michael David; KRZYWONOGA — 8: Johann Kiesel, Johann Kulik, Aug. Olschowitz, Gottlieb Sagromski, Daniel Schulz, Wilhelm Schulz, Gust. Wach, Gottlieb Ziborra; KSIEŻY ŁASEK — 2: Adam Dopatka, Adam Przygodala; KUCBORK — 7: Wilhelm Annus, Karl Beier, Gottlieb Grabowski, Friedrich Lofjewski, Karl Oskierski, Gottlieb Rettkowski, Adam Schüttek; KUKLANKA — 1: Adam Krause;
 LABUSZEWO — 11: Karl Czichowski, Greczky, Johann Hinzmann, Krogull, Chr. Kuciewski, Johann Kuciewski, Michael Kuntz, Chr. Lucka, Samuel Naroska, Johann Nock, Julius Worm; LEJKOWO — 4: Friedrich Czichy, Friedrich Kempka, Gustav Kendziora, Otto Watzela; LELESZKI — 6: Wilhelm Falk, Gottlieb Lams, Christian Lenski, Gottlieb Merchel, August Sagromski, Gottlieb Schiwiek; LESINY MAŁE — 3: Fr. Jerosch, Wilhelm Kroll, Wilhelm Zie-

* Zestawiono na podstawie akt WAPP, PP, syg. 2794.

mek; LESINY WIELKIE — 5: Gustaw Hosenberg, Michael Kania, Johann Rikowski, Johann Sapadka, Karl Zapadtka; LINOWO — 9: Friedrich Borutta, Wilhelm Galonski, Johann Glinka, Wilhelm Glaubitz, Johann Heydasch, Michael Kiyewski, Karl Koletzki, Gottlieb Moritz, Friedrich Usko; LIPOWIEC — 2: Willy Frutus, Friedrich Kozicki;

ŁATANA MAŁA — 1: Samuel Jakubczik; ŁUKA — 3: Wilhelm Leissner, Michael Pawelezik, August Przygodala; ŁUPOWO — 10: Anton Beckmann, Michael Deuda, Walter Flanz, Anton Link, August Link, Johann Orgassa, Rohmann, Samuel Schiewek, Gottlieb Siela, Gottlieb Tomczik;

MALINIAK — 1: Friedrich Sagorny; MAŁDANIEC — 3: Friedrich David, Wilhelm Paykowski, Adam Titulla; MAŁSZEWKO — 2: Otto Kopana, Johann Ristwald; MARKSOBY — 5: Friedrich Bsurrek, Wilhelm Osigus, Jakob Pusicha, Johann Pusicha, Wilhelm Pusicha; MAŁTEUSZKI — 2: Samuel Czeranski, Wilhelm Wnendt; MAĆICE — 4: Michael Bettsteller, Jak. Fidorra, Gustav Zabka, Friedrich Zdziarstek; MICHALKI — 6: Gustav Dembowski, Friedrich Knizia, Karl Lams, Karl Piechotka, Johann Radeck, Samuel Radeck; MIĘTKIE — 6: Gottlieb Abramski, Gottlieb Annutta, Samuel Broska, August Buttler, Wilhelm Chrzanowski, Michael Poppek; MİLUKI — 5: Anton Hinzmann, Gottlieb Koriath, Josef Königsman, Johann Nickel, Karl Radek; MOJTNYN — 6: Friedrich Bienert, Michael Chaluppa, August Gertalla, Jak. Latza, Michael Philipp, Johann Skiba;

NAŁEJTY — 9: Johann Hermanski, Michael Just, Friedrich Klara, Wilhelm Lipka, Johann Mischke, Gottlieb Putzig, Wilhelm Rexa, Friedrich Sakowski, Gottlieb Schupeta; NOWE CZAJKI — 1: Wilhelm Nissek;

OCHÓDNO — 2: Friedrich Bialluch, August Biednarski; OLSZEWKI — 13: Michael Brodowski, Ferd. Gonska, Gottlieb Leimann, Samuel Lenski, Wilhelm Patscha, Johann Platzek, Samuel Plewka, Johann Poppek, Wilhelm Poczesny, Friedrich Rachuy, Michael Szintara, Karl Trzaska, Wilhelm Waschk; OLSZYNY — 5: Johann Jondral, Michael Jondral, Johann Kroll, Gottlieb Makrutzki, Wilhelm Olschewski; OPALENIEC — 15: Andreas Bachor, Friedrich Badorrek, Wilhelm Fiedorra, Andreas Halmk, Friedrich Hoffmann, Paul Kaczmarczyk, Adam Krischik, Andreas Krischik, Johann Maykowski, Adam Plewka, Josef Potomski, Julius Sebzarstek, Friedrich Zolenski, Josef Zolenski, Johann Zysch; OSTROWY — 3: Adam Ganzewski, Johann Rytay, Michael Sorach;

PASYM — 15: Friedrich Anness, Gottlieb Anness, Josef Babel, August Grabowski, Johann Grona, August Klimmek, Ignatz Konetzka, Gottlieb Kraschinski, Gustav Kubatzki, August Lehnhardt, August Olk, Johann Plehn, Josef Szeziporkowski, Adam Todzy, Josef Zakowski; PIASUTNO — 9: Michael Ciesla, Gottlieb Garstka, Wilhelm Hoffmann, Gustav Krauze, Michael Makowka, Johann Neusa, Gottlieb Patz, Karl Schnettka, Fritz Totzek; PIECUCHY — 2: Johann Bradtka, Wilhelm Labusch; PIWNICE MAŁE — 3: Michael Barczyk, Karl Carnetzki, Johann Podesswa; PIWNICE WIELKIE — 5: Adam Dora, Johann Gross, Wilhelm Rohmann, Johann Rudnik, Johann Wrosek; PŁOZY — 4: Friedrich Glaubitz, Wilhelm Augustin, Samuel Toporzissek, Wilhelm Wischollek; POPOWA WOLA — 5: Franz Albrecht, Franz Brosowski, Johann Olk, Jakob Schuster, Michael Schuster; POWAŁCZYNY — 3: Gottlieb Laschnitzki, Adam Radeck, Adam Toporzissek; PRUSOWY BOREK — 7: Wilhelm Kelsch, Gottlieb Korzentski, Gottlieb Kuss, Wilhelm Przygodda, Johann Schmalkowski, Johann Seranski, Martin Wiecezorek; PRZEZDZIEK MAŁY — 3: Wilhelm Ballay, Karl Bolsch, Adam Jagoschewski; PRZEZDZIEK WIELKI — 6: Wilhelm Hatwisch, Karl Konopka, Ch. Marck, August Ollech, Karl Pukrop, Karl Schlomak; PRZYTUŁY — 3: Gottlieb Helsner, Friedrich Junker, August Karrasch; PUZARY — 2: Willy Gayk, Karl Habicht;

RAŃSK — 7: Michael Bubel, Czimczik, Johann Kempka, Wilhelm Kirschtan, Karl Klawka, Eduard v. Knoblauch, August Olschewski; ROGALE — 1: Wilhelm Abramowski; ROZOGI — 4: Gustav Kipar, Karl Narwinski, Adam Porny, Karl Schalkowski; ROKLAS — 4: Michael Badorrek, Wilhelm Lojewski, Friedrich Plewka, August Ziemek; RUDKA — 6: August Kwasny, Hermann Link, Samuel Malkuss, Szczepkowski, Wilhelm Wnendt, Zimzik; RUDZISKA — 11: August Borkowitz, Jak. Borkowitz, Michael Borkowitz, Otto Dufki, Paul Dullisch, August Just, Richard Krogull, Johann Kulbatzki, Jul. Pohl, Friedrich Ripschläger, Michael Rohmanski; RUMY — 38: P. Samuel Albrecht, P. Otto Borutta, P. Michael Bialluch, Karl Bruderrek, Johann Dignass, Karl Domnik, P. Friedrich Dörk, Samuel Drews, Michael Glomsda, Josef Gninka, D. Samuel Gollan, Wilhelm Görnitz, Rud. Grabowski, P. Ludwik Kaliniach, Peter Kenschok, Josef Kochenski, August Kokernak, Johann Komurin, Friedrich Koniczin, Franz Koschinski, Anton Kruck, Johann Kuczewski, Gottlieb Lenski, August Lensky, Wilhelm Leymann, Jakob Matrisch, P. Gottlieb Mondry, P. Friedrich Müller, August Neumann, August Nowoczyn, Michael Pikatz, P. August Schmidt, P. Franz Schmidt, Otto Schön, Skotz, P. Jo-

hann Tibusch, Friedrich Zander, Gustav Zudnochowski; RUSEK MAŁY — 3: Gustav Guttek, P. August Lumma, P. Anton Skupch; RUSEK WIELKI — 13: D. August Derda, P. Friedrich Godstinski, D. Christian Hincha, Johann Jorasch, P. Michael Langkan, P. August Lipinski, Samuel Loboda, Friedrich Lukas, P. Anton Michalek, Michael Pilat, Josef Peukert, Friedrich Sawitzki, Richard Schlebrowski; RUTKI — 3: Johann Lams, August Skichali, Gottfried Todzy; RUTKOWO — 3: Gottlieb Loboda, Friedrich Trzaska, Eduard Stenier;

SADOWO — 3: August Kretzmann, Martin Krogull, Franz Sinkowski; SASEK MAŁY — 6: Adam Chmielewski, Friedrich Chmielewski, Michael Filipp, Gottlieb Jastrzembski, Christian Papajewski, Wilhelm Pyfan; SASEK WIELKI — 6: Karl Augustin, Adam Chmielewski, Wilhelm Klask, Johann Kowalczik, Adam Tiborski, Wilhelm Tutas; SAPŁATY — 5: Franz Block, Wilhelm Chittka, P. Jakob Deda, Gustav Malessa, Michael Slembeck; SĘDAŃSK — 4: Johann Buttler, Michael Kalinowski, Andreas Kobrick; Michael Wawrzenietz; SĘDROWO — 6: Adam Dorian, Ludwig Feiber, Wilhelm Gema, Michael Korzen, Otter, Adam Tauszi; SIEDLIKA — 16: Gustav Ausländer, Friedrich Bombeck, Koclei Dulischewski, Peter Dulischewski, Josef Geisler, Karl Grünke, Jak. Katowski, Friedrich Klara, Josef Kollako, Johann Niemierza, Friedrich Polloschek, Johann Rubelowski, Josef Schulz, Jak. Schikorski, Julius Wachowski, Josef Wyderski; SPALINY WIELKIE — 1: Michael Dorka; STACHY — 8: Adam Berkan, W. Berkan, Wilhelm Fidorra, Friedrich Gacziach, Adam Leschinski, Gottlieb Lissek; Johann Ludorf, Paul Raultowski; STARA WÓLKA — 2: Ignatz Gajewski, August Lumma; STARE CZAJKI — 1: Wilhelm Lissek; STAWEK — 2: Gollan, Kulik; STARE KIEJKUTY — 5: Johann Dohrs, Fritz Gusek, Bruno Heygele, August Kochmann, August Piontek; SUCHOROWIEC — 2: Michael Kensy, August Romanski; SZCZEPANKOWO — 4: Michael Glass, Johann Schäffer, Peter Schröter, Friedrich Simzik; SZCZYTNO — 4: Nispell, Openkowski, Schlebrowski, Friedrich Zielonka; SZYMANKI — 5: August Bienk, Friedrich Oskierski, Martin Resonnek, Friedrich Trzaska, Wilhelm Zdunek; SLEDZIE — 1: Friedrich Sakowski; SWIĘTAJNO — 5: Johann Berkau, Friedrich Heina, Wilhelm Kly, Michael Sewz, Gottlieb Sokolowski;

TARGOWO — 13: Julius Abratis, Wilhelm Grabosch, Johann Gresny, Gottlieb Jakubassa, Wilhelm Jakubassa, Johann Krool, Ferdinand Latza, Johann Nowak, Ruttkowski, Wilhelm Schlotzki, Gottlieb Schuster, August Wende, Michael Zaroma; TARGOWSKA WÓLKA — 7: Karl Gregorius, Friedrich Jakubassa, Michael Latza, Gottlieb Lissek, Friedrich Nowak, Gottlieb Naroska, Hermann Zander; TRELKOWO — 21: Johann Appel, Johann Augustin, Johann Borowski, Johann Brosch, Samuel Gloddek, Jak. Jezek, Friedrich Kiyewski, Johann Kiyewski, Johann Krool, August Lumma, Friedrich Moritz, Johann Naroska, Michael Nikutta, Michael Paykowski, Johann Pientka, Johann Rohmann, Hermann Sack, Johann Sagromski, Friedrich Spekowius, Michael Wettklan, Gottlieb Zwodek; TRELKÓWKO — 4: Johann Aleksander, Gustav Kniza, Ernest Netschke, Friedrich Patscha; TRZCIANKA — 1: Adam Chilla; TYLKOWO — 16: Adam Erdmann, Gustav Hensellek, Gottlieb Jeworutzki, Friedrich Krycak, Johann Mathern, Wilhelm Merkel, Franz Miska, Nikolaus Miski, Christ. Olschewski, August Rosslan, Wilhelm Szczepanski, August Tibusch, Gustav Trzaska, Wessolowski, Johann Wieschollek, Karl Wieschollek;

WAŁPUSZ — 2: Adam Kuszniaz, Friedrich Lamek; WAŁY — 2: Johann Jeworatzki, Adam Katzmarski; WAPLEWO — 6: Johann Bajek, Emil Hensellek, Otto Jurr, Karl Karrasch, Friedrich Nischk, Wilhelm Soldanski; WAWROCHY — 8: Gottlieb Borkowski, August Konstanski, Gottlieb Linka, Wilhelm Linka, Gottlieb Nickel, Gottlieb Ollesch, Michael Syskowski, Ben. Wiecezorek; WESOŁOWO — 6: Samuel Galla, Michael Lofewski, Adam Poel, Samuel Powzerski, August Rogalla, Wilhelm Rosnowski; WIELBARK — 9: Gottlieb Fidorra, Johann Lipka, Gottlieb Rogalski, Michael Spelb, Karl Untermann, Friedrich Wittkowski, Adam Wysk, Michael Wysk, Eduard Zimmermann; WILAMOWO — 4: Christian Chudaska, Adam Doblowski, Michael Joswig, Christian Wnednt; WÓLKA DYMERSKA — 1: Kuntz; WUJAKI — 2: Adam Kurtz, Wilhelm Sewtz; WYSTĘP — 3: Carl Dorka, Adam Kurtz, Gottlieb Olbrisch; WYZĘGI — 7: Christian Budiński, Friedrich Chilla, Jakob Knyпка, Michael Liechtenstein, Karl Marrek, Christian Nielewski, Friedrich Wablis;

ZABIELE — 1: Ludwig Sadlowski; ZALESIE — 5: Friedrich Friedriszik, Gustav Gisa, Hermann Klapka, Johann Schantkowski, Friedrich Wrobel; ZAPADKI — 2: Karl Korz, Adolf Rikowski; ZAWOJKI — 3: Wilhelm Czerwonka, Gottlieb Pendzich, Zimagowitz; ZIELENEC — 2: Johann Galla, Johann Liedmann; ZIELONKA — 5: Michael Dorka, Gottlieb Gremballa, Johann Gusek, Michael Gusek, Karl Repolt.

DIE AUFLAGE DES „MAZUR“ VON SZCZYTNO IN DEN JAHREN
1906—1914
(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Die Quellengrundlage für die im Titel gestellte Frage, die Feststellung der Auflagenhöhe der polnischen Zeitschrift „Mazur“, die in Szczytno in den Jahren 1906—1914 erschien, bilden die Akten des Polizeipräsidiums Posen *Acta betreffend die polnische Agitation in Masuren und Ztg. „Mazur“*, sowie *Überwachung der großpolnischen Agitation in Ostpreußen*, darunter insbesondere die Berichte Hermann Falkenbergs, eines Vertrauensmannes des Direktors des Polizeipräsidiums, Zacher. Das dargestellte Material ergibt, daß der „Mazur“, vorwiegend im Kreis Szczytno vertrieben, die höchste Auflage unter allen polnischen Zeitschriften in Masuren erreichte. Als Beilage wurde eine Zusammenstellung von 705 Abonnenten des „Mazur“ aus 143 Ortschaften des Kreises Szczytno im IV. Vierteljahr des Jahres 1911 abgedruckt.

Übers. J. Serczyk